

Sammendrag

I denne rapporten legger vi vekt på å sammenlikne elevgruppers progresjon i videregående opplæring langs flere dimensjoner. Vi sammenlikner ulike kull med hensyn til om det er forskjeller i andel som har optimal progresjon. Optimal progresjon vil si at elevene fram til og med start på tredje opplæringsår ikke er forsinket på grunn av venteår, repetisjon eller omvalg. Vi sammenlikner fylker, og ser om progresjonen varierer avhengig av hvilket fylke en bor i. Vi sammenlikner også de ulike studieretningene, og undersøker om det er forskjeller i progresjonen mellom elever på for eksempel mekaniske fag og elektrofag og elever som går på studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag. Vi undersøker også om det er forskjeller mellom elever med minoritets- og majoritetsbakgrunn, og mellom gutter og jenter. Videre undersøker vi hvor store forskjeller det er i karakterer, og hvor stor betydning karakterene fra grunnkurs har for den videre gjennomføringen av videregående opplæring. Vi foretar både deskriptive analyser der vi ser på de nevnte forholdene enkeltvis, og analyser der vi ser på de ulike forholdene samlet. Rapporten er en underveisrapportering fra et prosjekt vi utfører på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet, som skal pågå til og med 2006.

Det å få læreplass har stor betydning for gjennomføringen av videregående opplæring for mange av elevene. Vi har undersøkt hvordan tilgangen til læreplasser varierer mellom søkere med minoritets- og majoritetsbakgrunn, mellom gutter og jenter, mellom fag og etter karakterer. Et tredje tema i rapporten er kompetanseoppnåelse. Her ser vi på i hvilken grad avgangselever (VKII-elever) som har hatt optimal progresjon, oppnår kompetanse. Her legger vi vekt på å sammenlikne elever som har valgt ulike typer VKII-kurs, som for eksempel det å ta allmennfaglig påbygging etter to år i yrkesfag, sammenliknet med dem som følger et vanlig treårig skoleløp innenfor henholdsvis yrkesfaglige og allmennfaglige studieretninger. Også når det gjelder kompetanseoppnåelse, vil vi foreta sammenlikninger mellom elever med minoritets- og majoritetsbakgrunn. Et siste tema i rapporten er å se på hvor mange som ligger an til å oppnå kompetanse når vi tar med dem som var ett – to år forsinket i sine opplæringsløp og altså ikke hadde optimal progresjon.

Progresjonen varierer mellom fylkene og de ulike studieretningene

Den største variasjonen i andel med optimal progresjon finner vi mellom de ulike studieretningene. Dette gjelder både om vi tar hensyn til karakterer og når vi ikke gjør det. Andelene varierer mellom 88 og 36 prosent. Høyest andel med optimal progresjon finner vi på idrettsfag, musikk dans og drama og allmenne, økonomiske og administrative fag. Lavest andel finner vi på trearbeidsfag, mekaniske fag og hotell og næringsmiddelfag. Når det gjelder de fylkesvise forskjellene, er det en hovedtendens i alle kullene, og det er at de tre nordligste fylkene, spesielt Finnmark, peker seg ut med lav andel med optimal progresjon. Dette kan komme av at mange må flytte hjemmefra for å ta videregående opplæring i disse fylkene. De fylkesvise forskjellene er for øvrig nokså små, og varierer også noe mellom kullene. Variasjon i andel som har fått førsteønsket innfridd, synes ikke å påvirke fylkesforskjellene i andel med optimal progresjon.

Forskjell i progresjon mellom gutter og jenter og etter karakterer

Det å ha middels gode eller gode karakterer fra grunnkurs har stor betydning for det videre opplæringsløpet. Andelen med optimal progresjon stiger bratt med økende karaktersnitt fra grunnkurs. Det er liten forskjell mellom gutter og jenter i progresjonen. Jenter har høyest andel med optimal progresjon, og jentene har best karakterer på grunnkurs og videregående kurs I (VKI). Forskjellen i andel med optimal progresjon reduseres når vi tar hensyn til

karakterer og ulikt valg av studieretning. De små kjønnsforskjellene som er til stede, varierer også noe mellom kullene. Når vi ser på alle kull samlet, og kontrollerer for studieretning og karakterer, har jenter noe bedre progresjon enn gutter. Det er også en tendens til at forskjellen i jentenes favør er størst på yrkesfaglige studieretninger, men det gjelder ikke de guttedominerte yrkesfaglige studieretningene. Der har gutter best progresjon, til tross for at jentene har noe bedre karakterer. Dette kan ha å gjøre med tilgang til læreplasser.

Det å få førsteønsket innfridd betyr nokså mye

Hvorvidt en har fått førsteønsket innfridd da en startet i grunnkurs, betyr også mye for gjennomføringen av opplæringen. Dette henger også sammen med et underliggende ferdighetsnivå. Fra tidligere studier vet vi at de som har svakest karakterer fra grunnskolen er de som oftest ikke har fått sitt førsteønske innfridd. Disse får også oftere dårligere karakterer i videregående. Et underliggende ferdighetsnivå og det å få førsteønsket innfridd virker dermed sammen. Samtidig har det å få førsteønsket innfridd en selvstendig betydning uavhengig av karakterer. De som ikke har fått førsteønsket innfridd har betydelige lavere andeler med optimal progresjon enn de som har fått førsteønsket innfridd.

Forskjell i progresjon mellom minoritets- og majoritets elever

Vi har sett en stor forbedring i progresjonen blant minoritetsspråklige elever når vi sammenlikner kullet som startet i videregående opplæring i 1994 med kull som startet etter årtusenskiftet. Det er særlig på allmennfag vi har sett store endringer, men i det siste kullet vi har data om, de som hadde startet i grunnkurs høsten 2001, så vi også en økning i andelen med optimal progresjon blant minoritetselevne på yrkesfag. Det er først og fremst blant jentene at bedringen i progresjonen har skjedd, selv om det har vært en økning også blant guttene, og da først og fremst på allmennfaglige studieretninger. I det siste kullet hadde jenter med ikke-vestlig bakgrunn på yrkesfag vel så god progresjon som jenter fra majoritetsgruppen.

Våre resultater tyder på en særlig sterk skolemotivasjon blant svært mange minoritetselever; innenfor hvert karaktersjikt hadde minoritetselever bedre progresjon enn majoritetselevne, selv om de likevel totalt sett hadde svakere progresjon.

Karakterene er i gjennomsnitt ikke blitt bedre, selv om progresjonen er blitt bedre og frafallet er blitt mindre blant minoritetselevne. Når karaktersnittet ikke er blitt bedre, kan dette ha sin bakgrunn i at flere minoritetselever med svakt grunnlag nå er begynt i videregående, slik at dette trekker gjennomsnittet ned, selv om mange elever utøver en stor innsats og mange klarer seg svært bra. Dermed vil spredningen bli stor. Mye tyder også på at flere svake elever enn tidligere går videre til VKI med stryk. Økningen gjelder allmennfaglige studieretninger, selv om andelen som går videre med stryk, fortsatt er høyest på yrkesfag. En medvirkende årsak til forbedret progresjon på allmennfag kan derfor være at det blant minoritetsspråklige allmennfagelever er blitt noe svakere seleksjon fra grunnkurs til videregående kurs, det vil si at noen flere går videre med stryk, når vi sammenlikner 2000- og 2001-kullet med 1994-kullet. Det ligger klare utfordringer i å gi hjelp til å bedre prestasjonene blant elevene med ikke-vestlig bakgrunn. For eksempel gjelder det allmennfagelever, kanskje særlig i Oslo, slik at mange av dem ikke får en lang vei å gå med å rette opp strykkarakterer. Det gjelder imidlertid framfor alt gutter med ikke-vestlig bakgrunn som begynner på yrkesfag, for å øke deres grad av gjennomføring av videregående opplæring.

Tilgang til læreplasser

Andelen av læreplassøkerne som får tilbud om læreplass, er betydelig lavere blant dem som begynte på grunnkurs i 2001 og som søkte om læreplass høsten 2003, enn den var i de to

foregående kullene av læreplassøkere. I alle grupper er sannsynligheten for å få læreplass atskillig lavere i 2003 enn den var i 2001.

Når det gjelder alder, har vi sett at det for dem som søkte læreplass høsten 2001 var en fordel å være blant de eldste søkerne, mens det i 2002 ikke var noen ulempe. For dem som søkte læreplass høsten 2003 derimot, var det en klar ulempe å være blant de eldste søkerne. I nedgangskonjunkturen ser det altså igjen ut til å være de yngste søkerne (med rett til videregående opplæring) som har en fordel.

Gode karakterer og få fraværsdager øker sjansen for å få læreplass. I tillegg har vi sett en tendens til at grupper som var svakt stilte i utgangspunktet, har fått det enda vanskeligere i 2003. Det er særlig blitt vanskelig å få læreplass for dem som hadde dårlige karakterer fra VKI, enten dette gjelder søkere fra majoritetsgruppen eller søkere med ikke-vestlig bakgrunn. I likhet med i de to foregående kullene var det også i 2001-kullet (søkte læreplass 2003) slik at søkere av ikke-vestlig bakgrunn har betydelig lavere andeler som har fått læreplass enn ungdom med majoritetsbakgrunn. Disse større problemene med å få læreplass gjelder imidlertid primært gutter med ikke-vestlig bakgrunn høsten 2003. Gutter med ikke-vestlig bakgrunn har lavest sannsynlighet for å få læreplass uansett karakternivå.

Det er også en forskjell mellom gutter og jenter med hensyn til mulighetene til å få læreplass, men det ser ut til å ha forandret seg noe i løpet av perioden. I 1999- og 2000-kullet var det noen flere gutter enn jenter som hadde fått læreplass. I 2001-kullet var det motsatt, og blant dem var andelen med læreplass høyere blant jenter enn blant gutter. Dette har å gjøre med at jenter får bedre karakterer enn gutter, og med hvilke studieretninger jenter og gutter søker seg til. De multivariate analysene viser nemlig at når vi sammenlikner gutter og jenter på samme studieretning med like gode karakterer, så har gutter jevnt over høyere sannsynlighet for å få læreplass enn jenter har, også i det siste kullet. Andelen som får læreplass varierer mellom studieretningene. Gjennomgående for perioden er det relativt høye andeler som får læreplass blant søkere innenfor helse- og sosialfag, kjemi- og prosessfag, byggfag og tekniske byggfag, mens andelen på mekaniske fag, formgivningsfag og elektrofag er lavere. Aller lavest var andelen på medier og kommunikasjon. Samtidig varierer også nedgangen i andel som får tilbud om læreplass fra 2000-kullet til 2001-kullet mellom studieretningene. Den relative nedgangen er størst på mange av de konjunkturfølsomme fagene i privat sektor, og er lavest på helse- og sosialfag. Samtidig er det grunn til å merke seg også nedgangen innenfor helse- og sosialfag, som trolig har å gjøre med anstrengt kommuneøkonomi.

Kompetanseoppnåelse – hva med elevene på allmennfaglig påbygging?

Kompetanseoppnåelsen er undersøkt blant VKII-elever våren 2003, det vil si blant elever som hadde startet i grunnkurs høsten 2000. Opplysningene er usikre for mange av elevene, slik at det er vanskelig å si sikkert om andelen som har bestått er høyere/lavere enn i 1994-kullet, og om det er forskjeller mellom yrkesfag- og allmennfagelever. To klare tendenser kan imidlertid framheves i resultatene. Andelen med strykkarakter er svært høy blant elever på allmennfaglig påbygging, med ca. 29 prosent (minimumsandel). Det er klart høyere enn hva vi så i 1994-kullet, selv om strykprosenten også da var høy. En annen hovedtendens er at andelen med stryk på VKII er mye høyere blant minoritets elever enn blant majoritets elever. Andelen med stryk er spesielt stor blant minoritets elever på allmennfaglig påbygging, som imidlertid omfatter en fåtallig gruppe.

Hvor mange går videre etter forsinkelser?

Det er en del elever som ikke har optimal progresjon som «henter seg inn» igjen etter forsinkelser. Dette gjelder minoritets elever i større grad enn majoritets elever, slik at forskjellen mellom minoritet og majoritet i andelen som ligger an til å få studie- eller yrkeskompetanse, er mindre fire år etter start i grunnkurs enn tre år etter start i grunnkurs. «Å ligge an til å få studie- eller yrkeskompetanse» betyr her at de gikk i VKII eller i lære, og eventuelt strykt, der opplysningene er usikre, er ikke fratrukket.

I 1999-kullet økte andelen som lå an til å få studie- eller yrkeskompetanse etter en slik definisjon, fra ca. 70 prosent det tredje året til ca. 80 prosent det femte året. Tilsvarende tall for 1994-kullet var henholdsvis ca. 73 og ca. 84 prosent. Tallene refererer til hele kullet (med ungdomsrett) når yrkesfaglige og allmennfaglige studieretninger ses samlet, og når strykt ikke er fratrukket. Generelt for kullene har vi imidlertid sett at det er en noe lavere andel av 1999- og 2000-kullet enn i det første reformkullet (1994-kullet) som ligger an til å få studie- eller yrkeskompetanse etter fire/fem år.

Forskjeller mellom kull?

Når en ser på andelen som har optimal progresjon, preges inntrykket mer av stabilitet enn av endring. Mellom de tre siste kullene vi har data om, 1999-, 2000 og 2001-kullet, er det svært små forskjeller i andelen som har optimal progresjon, men med en svak tendens til noe svakere progresjon i det siste kullet. Sammenliknet med det første reformkullet, 1994-kullet, er imidlertid andelen med optimal progresjon gått noe ned i de tre siste kullene. Det er nedgangen i andelen med optimal progresjon på yrkesfag som gjør utslaget. Blant allmennfag elevene er bildet stabilt også når vi sammenlikner med 1994-kullet. Dette gjelder når vi ser på progresjonen de første tre årene av opplæringsløpet. Tar vi hensyn til andelen som ligger an til å oppnå full kompetanse etter fire år, er andelen lavere i 1999- og 2000-kullet enn i 1994-kullet, både blant allmennfagelever og yrkesfagelever. Sammenlikner vi situasjonen etter fem år blant elever fra 1994- kullet og 1999-kullet, er bildet det samme; andelen som ligger an til å oppnå studie- eller yrkeskompetanse er lavere i 1999-kullet enn i 1994-kullet. Forskjellene er ikke dramatiske, rundt to–fire prosentpoeng etter fem år, og vi kan ikke være sikre på om forskjellene i noen grad kan tilskrives varierende datakvalitet. Når det gjelder allmennfagelevne, kan også forskjellene i noen grad komme av en økt tendens til å fullføre studiekompetansen sin gjennom private tilbydere. Vi finner størst grunn til å legge vekt på endringene for yrkesfagelevne. Arbeidsmarkedet så lysere ut ved årtusenskiftet enn da 1994-kullet var i starten på sin opplæring, og dette kan ha spilt en rolle, slik at flere valgte bort videregående opplæring i de senere kullene. Når en tar i betraktning den store satsningen på differensiert opplæring som pågikk i alle fylker i årene 1999–2003, må en likevel kunne slå fast at dette ikke synes å ha medført at videregående opplæring i større grad enn før har klart å «holde på» elevene. I tillegg kommer økte problemer med å få læreplass, som medvirket til nedgangen i 2001-kullet i andelen som hadde optimal progresjon.